

רבה בר שרשום

מקורות

ב"ב לב ע"ב – לג ע"א, רשב"ם ותוס'; ר"י מיגש; רמב"ם הל' טו"נ פי"ד הל' ח-ט, ראב"ד ומ"מ שם; רא"ש סי' טז, יז, יח; ר' יונה ד"ה "כי אמינא" וד"ה "עלה בידינו"; רמב"ן ד"ה "אמור רבנן" וד"ה "אמר ליה לקוחה"; רא"ש שבועות פרק ז סי' ג, הגהת הב"ח על הרא"ש שם אות ב; נתיבות סוף סי' פב קיצור כללי מיגו אות כח וס"ק כח שם; גידולי תרומה שער יד חלק א אות ו (עמ' שכט-של בהוצ' מכון-ירושלים); ש"ך סי' קמט סקכ"ד, סי' קנ סק"ג; קצות סי' קנ סק"ב.

שאלות

- א. האם רבה בר שרשום החזיק ג' שנים בחיי אביהם של יתומים? רשב"ם ד"ה "משכנתא", ר"י מיגש, רמב"ם הל' טו"נ פי"ד ה"ח, ראב"ד שם.
- ב. מה רצה רב"ש להרוויח – פטור משבועה או זמן? רשב"ם ד"ה "מהימנא", תוד"ה "אמור רבנן", רא"ש סי' טז, יז.
- ג. רשב"ם ותוס' מנמקים באופן שונה את הפטור משבועה – מדוע? רא"ש הנ"ל, רמב"ן ד"ה "אמור רבנן" (נושא זה נדון בסוגיית 'חזקת ג' שנים מקורה וטעמה', וסיכומו בשו"ע סי' קמ סע' א-ב, ובדברי הסמ"ע והנתיבות שם).
- ד. האם בכלל יש מיגו לאפטורי משבועה [מה תפקיד השבועה ומה יכלתו של מיגו]? רא"ש שבועות פרק ז סי' ג, הגהת ב"ח על הרא"ש שם אות ב. רמב"ן כאן ד"ה "אמור רבנן... אבל לדעת מקצת הגאונים" וכו'. נתיבות סוף סי' פב בקיצור כללי מיגו אות כח וביאור הדברים בס"ק כ"ח שם.
- מה קשה מהגמ' שם על ראיית רב האי גאון המובאת בתוד"ה "מיגו דאי בעי אמר" בדין שבועת היסת על קרקעות?
- ה. מה טיב הקול שיצא נגד רב"ש – מחאה או עניין אחר? כיצד הקול מבטל את המיגו? רשב"ם ד"ה "רבה בר שרשום" וד"ה "אמר ליה", תוד"ה "אכבשיה לשטרא", וד"ה "לקוחה", רא"ש סי' יח, ר"י מיגש, רמב"ן ד"ה "אמר ליה לקוחה", רמב"ם הנ"ל ומ"מ שם.
- ו. אלמלא יצא קול, האם המיגו יכול לפטור משבועה על אכילה עתידית או רק על העבר? רא"ש סי' יז, ר' יונה ד"ה "כי אמינא" וד"ה "עלה בידינו", רמב"ם הל' טו"נ פי"ד ה"ט, ראב"ד ומ"מ.
- ז. איך מיגו פוטר משבועה לדעת הרמב"ם – והרי הוא סובר שמיגו לאפטורי משבועה לא אמרינן? גידולי תרומה שער יד חלק א אות ו (עמ' שכט-של בהוצ' מכון-ירושלים), ש"ך סי' קמט סקכ"ד.

ח. במה שונה המקרה של רב"ש מהנהו עיזי דאכלי חושלי בנהרדעא (לו ע"א)? ר' יונה ד"ה "כי
אמינא", רמב"ן ד"ה "אמור רבנן" החל מדבריו "ותמיהני למה ליה לרב"ש למיעבד הכי" וכו',
ש"ך סי' קנ"ג, קצות שם סק"ב.

מהלך השיעור

לדעת רשב"ם היה ידוע לנו אודות בעלות קודמת ואכל ג"ש בחיי אביהם של יתומים, לדעת רמב"ם
ור"י מיגש לא היה ידוע ולא אכל. לדעת רוב הראשונים רב"ש רצה להרוויח את השבועה ולדעת
הרא"ש את הזמן. רשב"ם – פטור משבועה בגלל שאין נשבעין על הקרקעות ומשום חזקת ג"ש,
תוס' – אין מי שטוען נגדו ברי. רשב"ם ותוס' לשיטתם בטעם החזקה כרמב"ן או כקצות. מחלוקת ר"י
מיגש ורא"ש אי אמרינן מיגו לאפטורי משבועה תלויה בשאלה אם עיקר החיוב ממון והשבועה דרך
להיפטר או איפכא, א"נ בשאלה אם מיגו הוא נאמנות או כוח בממון, א"נ בשאלה מה מטרת
השבועה – לחוץ על הנשבע או לתת לו נאמנות; הקול שיצא על רב"ש – לרשב"ם מעין מחאה
ולרמב"ם ביטול המיגו. אלמלא יצא קול – לר' יונה היה פטור רק על מה שכבר אכל ולרמב"ם גם על
העתיד. מעשה דרב"ש שונה מעיזי דאכלי חושלי שיכול לטעון עד כדי דמיהן כיוון שהוא מיגו להוציא
(שו"ע, סמ"ע, קצות) או מיגו מממון לממון (ש"ך). ש"ך – אין לחלק בין מוחזקות במטלטלין
למוחזקות בקרקע, קצות – רק אם טוען בעלות על הקרקע שיושב בה מקרי מוחזק.

שיעור

א. נתוני הסוגיא - המצב לפני הקול ומה רצה רב"ש להרוויח

שתי שיטות מרכזיות בסוגיא:

רב האי גאון, ר"ח, רשב"ם, ראב"ד ור' יונה – היה ידוע שהקרקע של אבי היתומים, ורב"ש
החזיק בה עוד בחייו.

ר"י מיגש ורמב"ם – לא היה ידוע שהקרקע של אביהם ורב"ש לא החזיק בה בחייו.

לשיטת רשב"ם מובנת יותר סברת רב"ש אבל קשה – איך קול סותר את החזקה? לר"י מיגש
ההוא דרב"ש קשה, אבל קל יותר להבין מדוע קול מבטל חזקתו.

לדעת רוב הראשונים רב"ש רצה להרוויח פטור משבועה. רשב"ם הסביר שהפטור
מהשבועה הוא כיוון שאין נשבעין על הקרקעות, וגם מפני שחזקת ג"ש היא במקום שטר.
הרמב"ן הוסיף בשם גאון "דחזקה כשמה כן היא ולא צריך שבועה דבמקום שטר קיימא".
אבל תוס' הביא בשם רה"ג שהוכיח ממה שנשבעין שבועה דרבנן על הקרקעות, שנשבעין

גם שבועת היסת עליהם – ולכן תירצו שהסיבה שא"א לחייב את רב"ש שבועה היא מפני שאין כאן טענת ברי נגדו אלא רק 'טענינן' שהוא שמא. בדבריהם רמוז שלא קיבלו גם את נימוקו השני של רשב"ם שהחזקה היא במקום שטר, וסוברים כרא"ש שחזקה אינה אלא תירוץ למה אין לו שטר. לדעתם חזקה אינה ראייה אלא מוחזקות ולכן גרועה משטר, ואלמלא הייתה הטענה נגדו רק טענת שמא – היה צריך להישבע. נמצא הרמב"ן לשיטתו שחזקה היא ראייה, והרא"ש לשיטתו שחזקה אינה אלא תקנה לפטור מהצגת שטר ולהטיל את חובת הראייה על הצד השני. דווקא הרא"ש הסובר שמיגו מועיל לפטור משבועה (להלן אות ב) מסביר שרב"ש רצה רק להרוויח זמן ולא להיפטור מהשבועה שאותה חייב בכל מקרה, וכתוס' שנשבעים על הקרקעות. אמנם תירוץ התוס' שהטענה רק שמא לא היה ניחא לרא"ש, כמ"ש בעצמו שכל טענינן מקבל כוח של ודאי.

כדי להסביר מה הייתה ההו"א של רב"ש העמיד הר"י מיגש את סוגייתנו במצב שלא היה ידוע שהקרקע של אביהם, ולכן אלמלא הקול היה לו מיגו דא"ב שתיק. הרמב"ם הסביר כר"י מיגש, אבל שינה קצת וכתב שהמיגו הוא שהיה יכול לומר לקוחה היא בידי, והשיגו הראב"ד למה לא אמר מיגו דלהד"מ שהרי אין ידוע שהיתה של אביהם! הש"ך (סי' קמט סקי"ט) תירץ דהשתא שתי הטענות כחדא נינהו לכן נקט הרמב"ם אחת מהן.

ב. מיגו לפטור משבועה

ר"י מיגש (הובא בדברי הרא"ש שבועות פרק ז סי' ג) כתב שאין אומרים מיגו לפטור משבועה, והוכיח משבועת השומרים, משבועת מודה במקצת ומשבועת עד אחד, שהיה להם מיגו ובכ"ז נשבעים. הרא"ש (שם) חולק וסובר שכיוון שמיגו דאורייתא^א אין הברל בין שבועה לממון ודחה ראיות הר"י מיגש, ולדעתו בכל המקומות שמצאנו שאין מיגו מועיל לפטור משבועה זהו מיגו דהעזה.^ב את מחלוקתם אפשר להסביר בחמש דרכים:

נחלקו בגדר שבועה – לר"י מיגש עיקר החיוב הוא השבועה ורק אם לא ישבע יתחייב ממון, ועתה ניצבת מולו השבועה ומיגו פוטר רק מממון. לרא"ש עיקר החיוב הוא ממון ומיגו אכן פוטר מתשלום ממון, אלא שהשבועה יכולה אף היא לפטור אותו מלשלם. כך משמע

א. לשון זו "מיגו אורייתא" אינה מופיעה בתלמוד, וכנראה הרא"ש סובר שדינו כמו כל סברא שהיא דאורייתא. כך מצינו גם בעניין יהרג ואל יעבור בשפיכות-דמים שהוא מסברת "מאי חזית דמא דידך" וכו', ולא מחמת פסוק. ראה מ"ש בהקדמה.

ב. עיי"ש הגהות הב"ח אות ב שיישב השגותיו.

מלשונו "כיוון דמיגו דאורייתא הוא מה לי ממון מה לי שבועה, אטו שבועה לאו ממון הוא? דזימנין דלא בעי אישתבועי וקיהיב ממונא".

נחלקו במטרת השבועה – הנתיות (כללי מיגו סכ"ח) כתב דמיגו אינו פוטר משבועה רק כשהשבועה באה להסיר חשש של הוראת היתר, אבל כשהעדר שבועה מחייב ממון דין השבועה כדין ממון ומיגו מועיל לפטור ממנה. עפ"י זה הסביר שלדעת ר"י מיגוש גם שבועת השומרים באה להסיר הוראת היתר של השומר.

כיוון שהר"י מיגוש הביא גם את שבועת מודה במקצת ואת שבועת ע"א כראיה לדבריו, צ"ל שהוא סובר שמטרת כל השבועת אחת היא – ללחוץ על הנתבע שיתאמץ להיזכר אם טענתו נכונה או לאו. כך הסבירו התוס' את מטרת השבועה בדין פוגמת כתובתה (כתובת פז ע"ב ד"ה "דמיפרע"), ומיגו לא יכול למלא את מקום הלחץ הזה. כך משמע באמת מדברי רבה שאמר "מפני מה... ובכוליה בעי דלודי ליה..." (בבא-מציעא ג ע"א), והשבועה לוחצת עליו להודות הכול, וכך נצטרך להסביר גם בשבועת ע"א. אבל הב"ח (על הרא"ש, שבועות, שם) סובר שטעם זה של התוס' מועיל דווקא לרא"ש שמסביר רק את השבועה של פוגמת ודכוותה באופן זה, ולא שאר שבועות שבאו לשם נאמנות ומיגו נותן נאמנות. לכן דייק הרא"ש משלשת המקרים הנ"ל שמיגו אינו מהווה תחליף לנאמנות בגלל ההעזה.

נחלקו בגדר מיגו – ר"י מיגוש סובר שמיגו הוא כוח בממון ("כח הטענה") ולא יוכל לבוא במקום שבועה שבאה כדי ליצור נאמנות. הרא"ש סובר שהוא נאמנות ולכן מועיל גם במקום שבועה.

נחלקו בגדר מיגו לפי הגדרתו כנאמנות – הרא"ש סובר שכפי שמיגו נותן כוח נאמנות בממון כך יועיל גם במקום שצריך שבועה. לעומתו ר"י מיגוש סובר שכפי שמצינו רמות שונות כנאמנות – עד אחד מחייב שבועה ושניים ממון – כך י"ל שבמקום שנדרשת שבועה דרושה רמה גבוהה יותר של נאמנות ומיגו לא יועיל.

נחלקו בגדר מיגו לפי הגדרתו ככח טענה – הר"י מיגוש סובר שמיגו הוא כוח בממון בלבד, ואינו מועיל במקום שנדרשת נאמנות. אבל הרא"ש סובר שכיוון שיש לטוען כוח בממון סו"ס היה יכול לזכות בלא שבועה וגם עתה יזכה.

הרא"ש מודה שמיגו לא יועיל לפטור משבועת הבא להיפרע מן היתומים, מכיוון שמטרת השבועה היא הגנה עליהם, ומיגו לא ממלא דרישה זו. בדומה לזה מצינו שביתומים דין טענין נחשב כטענת ודאי למרות שבית-הדין לא באמת יודע, וכמ"ש הרא"ש עצמו (כנ"ל סוף סע' א').

לפי התוס' בכתובות (שם) וסברת הנתיבות (הנ"ל), אפשר לדחות את ראיית רה"ג (המובא בתוד"ה "מיגו דאי בעי") משבועת פוגמת שנשבעת על הקרקע לשבועת היסת, שאף היא לדעתו תחול על קרקע למרות שאין נשבעין על הקרקעות. יש לחלק ולומר שבפוגמת סיבת השבועה היא כדי למנוע הוראת היתר, אבל שבועת היסת לא באה אלא לבסס נאמנות כמו שאר שבועות התורה, וחוזר הכלל הנוהג בשבועות התורה שאין נשבעין על הקרקעות. אם נאמר שזו גם סברת רשב"ם כאן, תתורץ קושיית התוס' ד"ה "מיגו דאי-בעי" עליו, שסמכו דבריהם על דברי רה"ג.

ג. הקול שיצא נגד רב"ש

לר"ח ורשב"ם הקול הוא שיושב בקרקע במשכנתא ונסתיימה ועתה אוכל נכסי יתומים, לכן אין לך מחאה גדולה מזו והיה צריך להיזהר בטרור. אלא שקשה לכאורה, שכן רב"ש אכל שלש שנים ואין עדים על מחאה שמחה אביהם, ולמה יבטל קול את חזקתו? אמנם רשב"ם כתב "דהא איכא קלא ועדות דארעא דיתמי היא", אבל בסוגיא אין זכר לעדות כזו. אף שהרמב"ן סייג את דברי ר"ח לפי כללי סוגיית קול שהחזק בבי"ד (גיטין פט ע"א-ב) – עדיין קשה כנ"ל. בגלל קושי זה הוסיף ר' יונה שהיה ידוע שיצא קול בחיי אביהם שאוכל במשכנתא, ואח"כ נהפך לקול שאוכל קרקע היתומים. אבל הסבר זה דחוק עוד יותר בלשון הגמרא.

לדעת תוס' לו היה טוען 'לקוחה היא בידו' היה נאמן, שהרי לא יצא קול על המשכנתא – אבל כיוון שלא טען כך הרי"ז מיגו דהעזה, שאנו מעריכים שלא היה מעיז להכחיש את הקול. אמנם מיגו דהעזה הוא דין שנוי במחלוקת, וכמ"ש הש"ך בכלליו (סי' פב אות ו) – אבל גם הוא סובר שלא פוטרים משבועה במיגו דהעזה.³

לדעת הרמב"ם הקול מבטל את המיגו, והשיגו הראב"ד – איך קול מבטל את המיגו? ה"ה תירץ שכיוון שאם יחקר ימצא בבירור שהייתה של אביהם, שהרי יצא קול, ולכן אין מיגו. דבריו של ה"ה דחוקים עוד יותר מדברי רשב"ם – שלדעתו היה ידוע שהיא של אביהן והקול בא רק לערער על החזקה, ואילו לרמב"ם צ"ל שהקול הוא המוכיח שהייתה של אביהן, והרי זו ראייה חלשה. הש"ך (סי' קמט סקכ"ב) הסביר בדעת הר"י מיגש והרמב"ם שכיוון שיצא עליה קול לא היה לו נוח לומר שלא הייתה של אביהן מעולם, והלא טענת לקחתי מתבססת על האפשרות לטעון להד"מ, לכן אין כאן מיגו (מעין מיגו דהעזה) – אבל

ג. עיין פרק ראשון שיעור בדין מיגו דהעזה.

באמת אם היה טוען כך היה נאמן, כדברי התוס' דלעיל. כך פירש גם את דברי ה"ה (אלא שנדחק קצת בלשונו).

אלמלא יצא קול

לדעת ר' יונה והרא"ש א"א היה לגבות ע"י מיגו זה לפני שאכל פירות, אלא רק לאחר שאכלם, מחמת שלוש סיבות: א. מיגו להוציא לא אמרינן. ב. שבועת הנוטלין, שהיא תקנה מיוחדת, לא נפטרת במיגו. ג. מיגו זה הוא מממון לממון, שהרי הודה שקרקע זו של יתומים ויש לו חוב אחר על אביהן. לעומתם, הרמב"ם (הל' טו"ג פי"ד ה"ט) סובר שאפשר לגבות במיגו גם מכאן ולהבא בלא שבועה, וע"ז חלק הראב"ד וכתב שפטור משבועה ייתכן רק לאחר שאכל ולא קודם לכן. אבל קשה על הרמב"ם, שהרי הוא עצמו סובר כר"י מיגש דמיגו אינו פוטר משבועה, וא"כ בנד"ד אינו יכול לגבות מיתמי. הגידות (שער יד חלק א אות ו, הוצ' מ"י עמ' שכט-של) תירץ שהמקרים בהם מיגו אינו פוטר משבועה הם כאשר את הממון יש להוציא או להחזיק בכל מקרה גם בלא השבועה, וזו באה כעניין נוסף.⁷ אבל בנידון דידן המיגו הוא על עיקר הממון ומתוך זה מועיל לשבועה. סברתו זו דומה לדעת הרא"ש בכל שבועה, שהעיקר הוא הממון, אלא שהגידות מצמצם את המחלוקת וטוען שהר"י מיגש מודה בכה"ג.⁸ נראה שלדעתו שבועת הבא ליפרע מן היתומים אינה יחודית ולכן מיגו מועיל גם לפטור ממנה, ודלא כמש"ל (ב).

ד. השוואה לעיזי דאכלי חושלא ופסק ההלכה

הראשונים שאלו למה רב"ש לא בא מלכתחילה לבי"ד לטעון שתופס בקרקע גם להבא משום חוב שיש לו, ודומיא דהנהו עיזי דאכלו חושלי בנהרדעא? ר' יונה תירץ שנד"ד אינו דומה, כיוון שאת העיזים יכול להחזיק בתורת משכון, ואילו קרקע בחזקת בעליה עומדת ואין בה תפיסה במשכון. רמב"ן כתב שלשה תירושים:

א. כיון שהם קטנים ואם היה בא עכשיו לא היינו נזקקים לו למרות שיש לו מיגו.

ב. בשם מקצת הגאונים – מיגו לא פוטר משבועת המלווה על המשכון כשבא להוציא.

ד. כגון המחזיק משכון בידו וטוען שיש לו מתוכו סכום מסוים, ויש לו מיגו שהיה אומר שלי הוא – יטול בשבועה, שהרי את הכסף היה מקבל גם ללא המיגו, ומיגו אינו פוטר משבועה (רמב"ם הל' מלוה ולווה פי"ג הל"ג).

ה. עיין ש"ך סי' קמט סקכ"ד ואמרי-בינה הל' טו"ג סי' כא אות ח.

ג. בשם ר"י מיגש – רב"ש באמת הודה ליתומים שהקרקע שלהם ונסתיים זמן המשכנתא, אלא שלא רצה להשיבה להם ולגבות שוב כדי לא להישבע. לכן חשב לאכול הקרקע להבא, כיוון שהקרקע כבר מוחזקת בידו (דומיא דהנהו עיזי) ואינו נזקק להוציא מיד היתומים, ויש לו מיגו שהיה טוען לקוחה היא בידו.¹

הראבי"ה (מובא בש"ך סי' קנ סק"ג) תירץ שאין נידונו דומה לדין העיזים שהתפטמו והשמינו מאכילת השעורים, ולכן כאילו תופס הממון עצמו, מה שאין כן הכא, ולדעתו שאין אומרים מיגו מממון לממון.

שו"ע (סי' קנ סע' ד) פסק כר' יונה שא"א להוציא במיגו הזה, דקרקע בחזקת בעליה עומדת והוי מיגו להוציא, וכך פירשו הסמ"ע (סק"ט) והקצות (סק"ב) את דברי ר' יונה הללו. אבל הש"ך (סק"ג) פירש את דברי ר' יונה לא מטעם מיגו להוציא, אלא משום שאין אומרים מיגו מממון לממון וכדעת ר"ת ועוד. כיון שלדעת הש"ך אין פוסקים כמותם, וכמ"ש כבר בכללי מיגו (סי' פב אות יג) – גם דברי ר' יונה דחויים הם. סברת היסוד של הש"ך היא שאין לחלק בין מוחזקות של מטלטלין למוחזקות בקרקע, וכמ"ש שם: "ומי שיש לו לב יבין דאין טעם כלל לחלק בין קרקע למטלטלין בזה". אם-כן, כיוון שרב"ש מוחזק כעת בקרקע – שהרי אכלה ג' שנים – הרי"ז דומה לעיזי דאכלי חושלי. דבריו דומים לסברת הולכי אושא, שעצם החזקת שלוש שנים גורמת לכה"פ להגדרתו כמוחזק בה.¹

הקצות חולק על הש"ך בדיוק במה שאמר שמי שיש לו לב להבין וכו', ומבין הפוך מדבריו. סברת היסוד של הקצות היא, שאין מוחזקות בקרקע אלא אם כן יושב בה וטוען עליה, משאי"כ מטלטלין שעצם החזקתם היא הגורמת. למרות שכתב (סי' פב סקי"ג) שבקרקע אין חזקת מרא קמא מכריעה נגד מוחזקות, הרי שכאן סייג כלל זה בתנאי שהמוחזק השתא טוען על מוחזקות בקרקע. זאת כיון שלמוחזקות בקרקע אין די בהחזקה מעשית בלבד, אלא יש צורך גם בטענה שטוען עליה.²

הש"ך ממשיך את שיטתו וסובר שע"פ הרא"ש בהסברו השני (המועדף עליו), שמחייב את רב"ש להישבע כדי לקבל עכשיו את הפירות, יגבה גם מכאן ולהבא – שאל"כ לאיזה עניין מועיל המיגו? אמנם הפלפולא-חריפתא (שם סק"א) הגיה את דברי הרא"ש והוסיף מילת

ו. בנידון זה חולק עליו ר' יונה, הנ"ל, ומחלוקתם לכאורה כעין מחלוקת הש"ך והקצות דלהלן.

ז. כבר כתבנו לעיל בשיעור 'מפלניא זבינתה' אות ד שסברת הולכי אושא נשארה מעי"ז גם להלכה.

ח. בשאלה אם יש מוחזקות בקרקע – עיין גם שיעור חזקת ג שנים מקורה וטעמה, מפלניא זבינתה דזבנה מינך, משמעותה של העדות המוכחשת, מיגו במקום עדים, שטרא זייפא.

'אפילו', כך שגם לפירוש השני צריך שהממון כבר יהיה אצלו. אבל באמת קשה לפי"ז מה הצורך במיגו, מאחר שיש לו שטר וכבר אכל הפירות? וצ"ל לדעת הפלפולא-חריפתא שכיוון שאין נפרעין מנכסי יתומים קטנים – גם להחזיק צריך מיגו, וצ"ע.